

VITEZ MEĐU USKOCIMA

Pitanje o hrvatskoj književnosti i njenom statusu u odnosu na velike svjetske kulture, komplementarno je pitanju o hrvatskom narodu u odnosu na velike povijesne etnose. Ali koliko god možda bila mala, hrvatska književnost dovoljno je velika da zakloni pogled na neke od svojih najvažnijih protagonista. Jedan od njih bez dvojbe je Vladan Desnica, pripovjedač i romanopisac koji se rodio 17. rujna 1905. u Zadru, a umro 4. ožujka 1967. u Zagrebu.

Stota obljetnica rođenja svakako je dostatan povod da se sjetimo Desnice, iako formalni razlog ima višestruko pokriće u onom što je taj veliki pisac ostavio kao svoj zavjet. Kao i svaka tipizirana povijest, povijest naše nacionalne književnosti krcata je nepravdama, pogrešnim procjenama i sumnjivim veličinama, pa se u svim prilikama, a pogotovo ovakvim (obljetničarskim i patetičnim) stječe dojam da bi trebalo početi iznova. Jer kada Matoš tvrdi da je Hrvatska zemlja potpunog bankrotstva, onda treba biti pedantan i zaviriti u bibliografske bilješke.

Inventura

Matoš je to ustanovio 1904. godine, a godinu kasnije rodio se Vladan Desnica, pisac u čijoj se sudbini, kao u kakvom kiromantskom zrcalu, slute putovi i stranputice hrvatske književnosti. I povijesti, jednako tako. Svaki, pa i najmanji pokušaj inventure predmnijeva žalopojke koje su toliko svojstvene našim mentalitetima, a koje je i u ovom slučaju teško izbjeći. Jer Desnica nikada nije bio tretiran onako kako je to s obzirom na svoje knjige uistinu zaslužio. Kada je objavljivao romane, polovicom 20. stoljeća, bio je žrtvom socrealističke retorike, a sada, kada je s onu stranu naših folklorno-plemenskih klevetanja i kada ga braniti mogu samo njegova djela, postao je metom nacionalističke retorije. Ali ne radi se samo o fatumu etničkog podrijetla. Desnica se rodio u obitelji čiji je otac doktorirao pravo u Beču, dok je njegov djed Vladimir u Padovi studirao medicinu. Ako tome dodamo činjenicu da je Vladimirova žena Olga bila kći kneza Ilije Jankovića, posljednjeg muškog potomka legendarnog serdara Stojana Jankovića (pa je Vladan kao obiteljsko leno naslijedio dvorac u Islamu Grčkom), dobili smo okvir za jedan portret.

Rodoslovno stablo koje ga spaja s junakom opjevanim u narodnoj pjesmi, hranjeno intelektualnim ozonom koji se širio njegovim domom u Zadru, u koji su u Desničinu djetinjstvu zalazili Jakša Čedomil, Josip Bersa, Petar Kasandrić i drugi, u vrijeme boljševičkog redukcionizma vrednovalo se kao manjak, a ne kao možebitna prednost. Što se toga tiče, ništa se bitno nije izmijenilo: jer pisci koji su čuvali umjetnost od površne instrumentalizacije, koji se nisu htjeli podrediti nikakvim interesima, osim onim koji su slijedili iz njihove umjetnosti, ni jučer kao ni danas nisu uživali poseban status. Simptomatično je da je Desničin prvi roman »Zimsko ljetovanje« (1950) naišao na žestoke kritike onodobnih čuvara socrealističke dogmatike. Na roman su se najviše okomili Marin Franičević, Ivan Dončević, Žvko Jeličić i Joža Horvat, nalazeći u njemu viruse i opasna zastranjenja, no teško se oteti dojmu da bi se Desnica drukčije proveo da je kojim slučajem naš suvremenik.

Glazba

Jer kult sela i ladanjskog življenja, koji je nekoć davno promicao Josip Kozarac, a koji je tako nemilosrdno raščerečen na panju Desničine estetike, s mitologijom ognjišta i budakovski kontaminiranim povratkom ruralnim vrijednostima, u novoj Hrvatskoj opet je u modi. Mnogo je razloga za pretpostavku da bi se optužbe koje su svojedobno iznijete na račun »Zimskog ljetovanja«, isto tako tako ponovile i danas. Jer svako ideologizirano vrijeme sa slobodom samo prividno računa, promovirajući onu vrstu kritike koja umjesto literarnih argumenata podmeće političke (dis)kvalifikacije. Neovisno o konzekventno provedenom odmakom od arkadijske vizije sela, Desničino »Zimsko ljetovanje« važno je kao jedan od prvih ako ne i prvi hrvatski roman kojim se naša književnost poslije Drugog svjetskog rata udaljava od preživjelog mimetičkog modela.

Kao i mnogi drugi pisci, od nesvršenog studenta Augusta Šenoe i Ante Kovačića do Kazimira Klarića, Nenada Šepića i Dubravka Jelačića Bužimskog, Desnica je diplomirao pravo. Sredina u kojoj je stasao i obitelj iz koje je potekao bili su dobrodošao poticaj mladenačkoj znatiželji i pomno stjecanom obrazovanju, koje se poslije svega pokazalo kao korektiv njegovu spisateljskom talentu. Dom Desničin bio je dom umjetnosti: otac mu je bio pasionirani ljubitelj književnosti, stric je prevodio Matavulja na talijanski jezik, a mladi Desnica bavio se pjevanjem i školovanjem svog glasa. Neko vrijeme dvojio je između pisanja i podjednako jake želje da se posveti glazbi. Objavio je četiri zbirke pripovijedaka, dva romana, knjigu pjesama »Slijepac na žalu« i dramu »Ljestve Jakovljeve«. Rukopis zbirke pripovijedaka koji je poslao glasovitom beogradskom izdavaču Geci Konu netragom je nestao, nedovršeni roman »Pronalazak Athanatika« tiskan je posthumno u Sabranim djelima (1975), prevodio je s talijanskog, francuskog i ruskog, a film »Koncert«, za koji je napisao scenarij, antologijski je naslov domaće kinematografije.

Violinist

Vrhunac Desničine umjetnosti su »Proljeća Ivana Galeba« (1957), jedan od najboljih romana koji su ikad napisani na hrvatskom jeziku. Sve što je slutio, sve o čemu je sanjao i nad čime je strepio, derivirano je u toj ispovjednoj knjizi! U roman su integrirana stajališta iz Desničinih eseja, mnoge već objavljene pripovijetke, pa i fragmenti romana »Pronalazak Athanatika«. Glavni junak je Ivan Galeb, violinist koji leži u bolničkoj sobi i rezimira svoj život. Malo je u svemu tome stvarnih zbivanja, a mnogo analiza, refleksija i autorefleksija. Desnica nije gradio roman po uobičajenim kalupima, događaji koji se nižu nisu poredani kronološki, kao što ni glavni junak ne utjelovljuje herojsku svijest kakva se u tradicionalnim sredinama i mimetički postuliranim književnostima na svoj način pretpostavlja.

Vrijeme je zapravo dokinuto, zbivanja su minimalizirana na račun onog unutarnjeg eha koji može čuti samo krajnje prijemčivo uho. Posrijedi je roman-esej, roman o romanu, napokon, Künstlerroman, kako je to htio Tomas Mann u »Doktoru Faustusu«, ili prije njega Vjenceslav Novak u »Dva svijeta«, romanu kojim je beletriziran uspon i pad velikog glazbenog talenta Amadea Zlatanića. U svojim memoarima Čedo Prica prikazao je Desnicu kao gospodina u zelenom hubertusu koji kao da je išetao iz neke pripovijetke. Svjedočio je o njegovoj osjetljivosti i srdačnosti, definirajući ga kao viteza među literarnim uskocima. Desnica je i imao tu plemenitašku auru: u distanciranosti življenja i otmjenosti pisanja koje je ostalo jednom zauvijek.